

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1942

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΤ. ΑΠ. Κ. Ε. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Από καιρό ο κ. Α. Δελμούζος έχει τοίμο για τύπωμα ένα νέο βιβλίο του με θέμα τό «Πρόβλημα τής Φιλοσοφικής Σχολής». Στή μελέτη του αυτή, πού στηρίζεται σέ πολύχρονη πείρα, ξεκινά από τό σκοπό και τή σημασία τής Φιλοσοφικής Σχολής, κι' έρχεται ύστερα σιά μέσα πού είναι απαραίτητα για νά πετύχη ό σκοπός αυτός. Από τά μέσα ξεχωρίζει τρία, τά σπουδαιότερα: τό διδαχτικό προσωπικό, τούς φοιτητές, — τήν επιλογή τους και τή φοιτητική ζωή, — και τρίτο τό πρόγραμμα τών σπουδών. Και τά τρία αυτά τά εξετάζει τό καθένα χωριστά πρώτα γενικά, πώς πρέπει νά είναι: ύστερα, από τό γενικό μέρος έρχεται στίς δικές μας φιλοσοφικές σχολές, και στό έρώτημα αν πετυχαίνουν τό σκοπό τους, ή σχετική έρευνα καταλήγει σέ απάντηση άρνητική. Η απάντηση αυτή του δίνει άφορμή νά έρευνήση τούς λόγους τής άποτυχίας, και σ' αυτούς ξεχωρίζει πάλι τό προσωπικό, τούς φοιτητές και τό πρόγραμμα. Και τέλος, στό έρώτημα τί πρέπει νά γίνη, παίρνει τούς τρεις αυτούς παράγοντες κι' εξετάζει πώς μπορούν νά κανο-νιστούν σύμφωνα με τούς δικούς μας όρους έτσι, πού νά μπορέση ή Σχολή ν' αντικρύση ουσιαστικά τή μεγάλη άποστολή της. Αν και ό τίτλος του βιβλίου περιορίζεται στή Φιλοσοφική μόνο Σχολή, έπειδή όλες μαζί οι πανεπιστημιακές σχολές συγκεντρώνονται σ' έναν ένιατο οργανισμό, άναγκαστικά ή έρευνα άπλώνεται συχνά και αντικρύζει τό μορφωτικό πρόβλημα του Πανεπιστημίου γενικά. Έτσι π.χ. γίνεται στό κεφάλαιο πού δημοσιεύεται στό τεύχος τούτο. — Σημ. τ. «Ν. Ε.».

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Με τρία κυρίως μέσα προσπαθεί κάθε πανεπιστημιακή σχολή νά πετύχη τό σκοπό της: με τό διδαχτικό προσωπικό, με τό φοιτητικό υλικό και με τό πρόγραμμα τών σπουδών της. Τά μέσα αυτά συνυφαίνονται με τόν πολιτισμό γενικά μιās χώρας έτσι, πού δέν μπορεί παρά νά είναι ποιοτικά ανάλογα με τό επίπεδο του πολιτισμού και τήν κατεύθυνσή του. Για τό θέμα μας όμως είναι ανάγκη νά τ' απομονώσωμε και νά τά εξετάσωμε σάν κάτι αυθύπαρχτο από ειδική άποψη, πώς πρέπει δηλαδή νά είναι για νά πετύχη ό σκοπός πού βάλαμε παραπάνω. Αρχίζω από τό προσωπικό.

Για νά μπορέση μιá πανεπιστημιακή σχολή νά καλλιεργήση τήν έπιστήμη και νά μορφώση έπιστήμονες με τό νόημα πού δώσαμε στήν έννοια αυτή, ανάγκη τό ίδιο τό προσωπικό της νά είναι ζωντανό παράδειγμα ανθρώπων πού άνεβαίνουν τό δύσκολο δρόμο του ιδανικού της. Δέ φτά-

νει λοιπόν ένας καθηγητής νά είναι άληθινά πνευματικός άνθρωπος και ίκανώτατος στήν έπιστήμη πού έχει νά διδάξη, παρά χρειάζεται με τήν ικανότητα νά συνδυάζη και τό έπιστημονικό ήθος και φρόνημα, τόν καλό και δυνατό χαρακτήρα. Τά λίγα αυτά λόγια θά έφταναν για νά κλείσω τό κεφάλαιο αυτό. Έπειδή όμως ή μελέτη μου δέν είναι «έκτός τόπου», πρέπει νά προχωρήσω και σέ πράγματα αυτόνομα, πού φτάνουν κάποτε ως τήν άπλοϊκότητα, και νά τά δώσω μάλιστα με θέση και αντίθεση. Έννοώ καθήκοντα του προσωπικού ειδικότερα πού πηγάζουν από τό σκοπό τής σχολής. Πριν όμως πρέπει νά σημειώσω κάτι άλλο πού θά μπορούσε και νά λείψη: ότι δηλαδή όσο ικανός και αν είναι ένας καθηγητής, δέ στέκει στή θέση του αν του λείπη τό ήθικό σθένος και λυγίζη στόν πρώτο δυνατό τής ημέρας, ή αν κέντρο στή ζωή του είναι ή οικονομική και όχι ή έπιστημονική άξία του πολιτι-

σμοῦ, καὶ ἡ δεύτερη ὑπηρετεῖ δουλικά τὴν πρώτη, ἢ ἂν ἔχοντας τὸ πανεπιστημιακὸ τοῦ ἔργο γιὰ πάρεργο, πετάγεται γιὰ μιὰ στιγμή καὶ στὴν αἴθουσα τῆς διδασκαλίας. Ὁ σκοπὸς ποὺ διορίζεται ὁ καθηγητῆς στὸ πανεπιστήμιο, δὲν εἶναι μόνο νὰ καλλιεργήσῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐπιστήμη, ἀλλὰ νὰ μορφώσῃ καὶ ἄλλους ἐπιστήμονες, καλοὺς ἐρευνητῆς ἢ ἐπαγγελματίες. Ὁ ἴδιος καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ξέρεي πὼς γιὰ τέτοιο σκοπὸ δὲν εἶναι ὁ κάθε νέος κατάλληλος, παρὰ μονάχα ὅποιος ἔχει εἰδικές πνευματικὲς ἱκανότητες καὶ εἰδικὴ προπαιδεία. Ἐπομένως δὲν μπορεῖ ν' ἀδιαφορῆ γιὰ τὸ ποιοὶ νέοι μπαίνουν στὸ πανεπιστήμιο· τὸ πρόβλημα ἢ τουλάχιστο ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιλογῆς θὰ τοῦ εἶναι συνειδητῆ καὶ βαριά, καὶ τῆ σημασία τῆς θὰ προσπαθῆ νὰ τὴ νιώσουν καὶ ἄλλοι. Καὶ εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἂν ἡ Πολιτεία τοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία γιὰ ἐπιλογή, στὴ συνειδησή του δὲ θὰ παραμερίσῃ ποτὲ ἢ ἀνάγκη αὐτῆ ἐμπρὸς σὲ ἄλλους ὑπολογισμοὺς, καὶ μάλιστα οἰκονομικοὺς. Ξέρει ἀκόμα ὅτι γιὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς νέους νὰ μορφωθοῦν, πρέπει κι αὐτὸς νὰ τοὺς πλησιάσῃ, κι ἐκεῖνοι νὰ μποροῦν νὰ τὸν πλησιάσουν ψυχικά, νάρθουν σὲ πραγματικὴ ψυχικὴ ἐπικοινωνία. Δὲν ἐννοῶ βέβαια σχολικὴ ἀγωγή. Ἐδῶ οἱ ὄροι εἶναι ἀλλιώτικοι. Νέοι σὲ ἡλικία ποὺ ὁ καθένας παίρνει στὰ χέρια του τὴν αὐτοπαιδαγωγισί του, οὔτε χρειάζονται οὔτε καὶ ἀνέχονται τέτοια ἀγωγή. Ἀλλὰ κι ἐδῶ, ἀκόμα καὶ μὲ τοὺς ὄρους τῆς ἐργασίας τοὺς συνηθισμένους στὰ πανεπιστήμια, ἡ ψυχικὴ ἐπικοινωνία καὶ ἀναγκαῖα εἶναι καὶ μπορεῖ νὰ γίνῃ. Ὁ καθηγητῆς ποὺ θέλει νάναί γόνιμη ἢ ἀπρόσωπη ἀκαδημαϊκὴ του διδασκαλία, δὲ θὰ ὀχυρωθῆ στὴν περιωπῆ τῆς ἐπιστήμης καὶ θ' ἀδιαφορήσῃ ἂν λαλή «εἰς ὧτα μὴ ἀκούοντων». Δὲ θ' ἀγνοήσῃ τὸ ἀκροατήριό του, παρὰ θὰ προσπαθῆσῃ νὰ τὸ πλησιάσῃ, νὰ μιλήσῃ τῆ γλώσσα του, σὲ ἀνοιχτὲς δηλαδὴ ψυχές, ν' ἀνταποκριθῆ σὲ δικές του ἀνάγκες, νὰ ξυπνήσῃ νέες ἀνάγκες. Κι αὐτὸ πολὺ περισσότερο στὰ φροντιστήρια, ἀκόμα καὶ σὲ ἰδιαίτερες συναντήσεις, ὅταν καὶ ὅπου εἶναι τέτοια ἀνάγκη. Ἡ προσπάθειά του ὁμῶς αὐτῆ βγαίνει ἀπ' ὄλο του τὸ εἶναι καὶ καθρεφτίζεται στὴ στάση του πρὸς τὸ φοιτητῆ. Ὅταν ἡ ψυχολογία καὶ ἡ στάση του εἶναι τέτοια ποὺ τὸν κάνει κι ἐξωτερικὰ ἀπλησίαστο, ὁ φοιτητῆς δὲν αἰσθάνεται σ' αὐτὸν τὸν πρόθυμο ὀδηγητῆ, ἀποτραβιέται καὶ ψυχικὴ ἐπικοινωνία δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ. Σὲ τέτοια περίπτωσις μπορεῖ ἀκόμα νὰ παρεξηγηθῆ καὶ ἡ φυσικὴ ἀπόσταση ποὺ γεννιέται αὐθόρμητα ἀνάμεσά τους ἀπὸ τὸ πραγματικὸ, τὸ ἐσωτερικὸ κύρος τοῦ καθηγητῆ, ἀπόσταση ποὺ εἶναι πρωταρχικὸ στοιχεῖο μὲ βαθύτατη ἐπίδραση στὸ φοιτητῆ καὶ δὲν τὸν μακραίνει ψυχικά παρὰ

τοῦ ἐπιβάλλει μόνο ἔνταση καὶ σεβασμὸ στὸ πλησίασμά του. Κι ἐδῶ χρειάζεται στὸν καθηγητῆ συχνὰ ἢ αὐτοκριτικὴ, γιὰ τὴν παραμονεύουσα μέσα μας καὶ ἀντίμαχοι πειρασμοί, ποὺ καὶ ὁ ἱκανὸς δάσκαλος δύσκολα τοὺς ξεχωρίζει. Τέτοιος ἐπικίνδυνος πειρασμὸς εἶναι π.χ. τὸ ἐνστικτο τῆς κυριαρχίας· ἕνα ἐνστικτο ποὺ λίγο πολὺ φωλιάζει στὸν κάθε ἄνθρωπο, καὶ ποὺ τὸ καθηγητικὸ ἔργο μπορεῖ νὰ τὸ ἱκανοποιήσῃ σὲ μεγάλῳ βαθμῷ, γιὰ τὴν καὶ ὁ φοιτητῆς εἶναι ἀνώριμος καὶ ἀβοήθητος συχνὰ σχετικὰ μὲ τὸν καθηγητῆ του, καὶ ἡ τύχη του εἶναι στὰ δικά του χέρια. Ὅταν τὸ ἐνστικτο αὐτὸ προβάλλῃ ἔντονο, δὲν εἶναι δύσκολο ἢ ἱκανοποίησή του νὰ ἐξουσιάσῃ ἀδύναμες ψυχές καὶ νὰ κατεβάσῃ τὸν ἄλλον, τὸν ὑφιστάμενο, σὲ ἀπλὸ μέσο καὶ ὄργανο. Μὰ καὶ πιὸ δυνατοὶ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἄσκοπο νὰ ἐξετάζουσι μήπως παίξῃ κι αὐτὸ κάποτε κάποιον ρόλο στὴ στάση τους, ὅταν π.χ. δὲν ἀνέχονται σὲ φροντιστήριον ἢ σὲ ἄλλη συζήτηση ἀπὸ φοιτητῆ ἀντίθετη γνώμη, ἢ ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν ἔχουν τὴν ὑπομονὴ νὰ συζητήσουν ἡρεμα μαζί του ἀποψη ἀντίθετη μὲ τὴ δική τους. Ἄλλοι κίνδυνοι εἶναι ὅταν ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ἐλλείψῃς ἢ καὶ ἄστοχα κινήματα τῶν νέων, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ συνείδηση τῆς δικῆς του ὑπεροχῆς, σπρώχνουσι τὸν καθηγητῆ στὴ στραβὴ ἀντίληψη ὅτι ἔχει ἐμπρὸς του παιδιὰ, καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, ἀφήνει τὴν στάση του ἀπέναντί τους νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἀντίληψη αὐτῆ. Σὲ τέτοια περίπτωσις δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ σωστὰ καὶ ὀλοκληρωτικὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ νέου, καὶ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλήξῃ στὴν ἴδια συνέπεια ποὺ εἶδαμε παραπάνω, νὰ μὴ δίνει δηλαδὴ στίς γνώμες του τὴ σημασία ποὺ πρέπει, νὰ μὴν ἔχη τὴν ὑπομονὴ νὰ συζητῆ μαζί του, νὰ τοῦ κἀνῃ κάποτε ἔτσι τὴν ἐντύπωση ὅτι διεκδικεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὸ ἀλάθητο κλπ. κλπ. Ὅσο ἱκανώτερος εἶναι ἕνας καθηγητῆς, τόσο καθαρῶτερα βλέπουσι οἱ νέοι τίς ἐλλείψεις τους καὶ τόσο περισσότερο ποθοῦν νὰ τὸν πλησιάσουν. Ἀλλὰ ἢ τέτοια στάση τοὺς προσβάλλει τὸ αὐτοσυναίσθημα ποὺ εἶναι ἔντονο στὴν ἡλικία τους, τοὺς φαίνεται — καὶ πολὺ σωστὰ — ἀδικη, κι ἀντὶ νὰ τοὺς πλησιάσῃ, τοὺς κάνει νὰ τραβηχτοῦν μακριὰ του. Κι αὐτὸ πολὺ περισσότερο, ὅταν τὴν στραβὴ ἀντίληψη τῆς δυναμῶν ἴσως πολὺ καὶ τὸ κυριαρχικὸ ἐνστικτο. Τέτοια καὶ ἄλλα παρόμοια ἐλατήρια, ὅταν τ' ἀφήσουν ἀνεξέλεγκτα, ταραζοῦσι ἢ καὶ κάνουν ἀδύνατη μεταξὺ τους μιὰ σχέση οὐσιαστικὰ μορφωτικὴ.

Ἐπειτα, ὁ σκοπὸς μιᾶς πανεπιστημιακῆς σχολῆς εἶναι ὁμαδικὸ ἔργο καὶ ὄχι μονάχα ἀτομικὸ, ἀφοῦ ὁ φοιτητῆς δὲ θὰ μορφωθῆ ἀπὸ ἕνα μόνο καθηγητῆ, παρὰ ἀπὸ πολλοῦς. Γιὰ νὰ πετύχῃ ὁμῶς ἕνα ὁμαδικὸ

ἔργο, χρειάζονται ὠρισμένοι ὄροι, πού δὲν ἔχει δικαίωμα κανένα μέλος τῆς σχολῆς νὰ τοὺς παραμερίσῃ ἢ καὶ ν' ἀδιαφορήσῃ γι' αὐτούς. Δὲν μπορεῖ νὰ κλειστῆ τόσο στενά κι ἐγώϊστικά στὴν ἐπιστήμη του, πού νὰ μὴ βλέπῃ παρὰ μόνο αὐτὴ καὶ τὸν ἑαυτό του, νὰ πιστεύῃ ὅτι δουλειά του εἶναι μόνο νὰ δουλεύῃ ὅσο γίνεται πιὸ εὐσυνείδητα τῆ δική του ἐπιστήμη καὶ νὰ κρατῆ τὴν περιωπὴ τῆς, καὶ ὅτι ὡς αὐτοῦ μόνο περιορίζεται τὸ καθῆκον καὶ ἡ εὐθὺνη του. Ἔτσι π.χ., ὅταν εἶναι στὸ χέρι τῆς σχολῆς νὰ ἐκλέξῃ ἕνα νέον καθηγητὴ, τὸ κάθε μέλος τῆς ἔχει χρέος νὰ μὴν ὑποχωρήσῃ σὲ πιέσεις, ὑπολογισμούς καὶ προσωπικὲς συμπάθειες καὶ νὰ προτείνῃ ἢ νὰ ψηφίσῃ ἀνίκανο ἐπιστήμονα, παρὰ καὶ ἀπὸ περισσότερους ὑποψήφιους ὀφείλει νὰ προτιμήσῃ τὸν καλύτερο. Γιατί ξέρεῖ ὅτι βασικὸς ὄρος γιὰ νὰ πετύχῃ ἡ σχολὴ τὸ σκοπὸ τῆς εἶναι τὸ καλὸ διδαχτικὸ προσωπικὸ, τὸ καλύτερο πού μπορεῖ νὰ δώσῃ ἕνας τόπος. Καὶ γιὰ νὰ φέρῃ ἀκόμα καὶ ἄλλο παράδειγμα, πού δὲν τὸ βρίσκομε σὲ πανεπιστήμια ὠργανωμένα σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ τους, πού μᾶς χρειάζεται ὁμως γιὰ τὴ μελέτη αὐτῆ, παίρνω τὴν καθηγητικὴ στάση στὸ πρόγραμμα τῶν φοιτητικῶν σπουδῶν. Ἐνα σωστὸ πρόγραμμα εἶναι ἀπρόσωπο καὶ κανονίζεται ἀντικειμενικὰ σύμφωνα μὲ τὸν εἰδικὸ σκοπὸ τοῦ κάθε πτυχίου, τὴ συμβολὴ τῶν διάφορων μαθημάτων σ' αὐτόν καὶ τοὺς ὄρους πού εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ φοιτητὴς νὰ μορφωθῇ. Κάθε πραγματικὴ ἐπιστήμη τῆς σχολῆς «καθ' ἑαυτὴν» εἶναι βέβαια ἰσότιμη μὲ τίς ἄλλες· σ' ἕναν κύκλο ὁμως φοιτητικῶν σπουδῶν κατατάσσεται ἀξιολογικὰ ἀνάλογα μὲ τὴ συμβολὴ τῆς στὸ σκοπὸ πού ἔχει αὐτὸς ὁ κύκλος, κι αὐτὴ κανονίζει τὸ ποσὸ τῆς ὕλης γιὰ τὸ φοιτητὴ καὶ τὴν ὑποχρεωτικὴ ἢ ὄχι ἐξέτασή της.

Δὲν ἔχει λοιπὸν δικαίωμα ὁ καθηγητὴς μιᾶς σχολῆς νὰ ἐπιβάλλῃ ἢ ν' ἀδιαφορήσῃ ὅταν ἐπιβάλλεται ἀπὸ ἄλλους πρόγραμμα σπουδῶν ἀυθαίρετο καὶ προσωποληπτικὸ, πού λυγίζει τὴν ἀντοχὴ τῶν φοιτητῶν κι ἐμποδίζει τὴ μόρφωσή τους. Κι' αὐτὸ κάνει ὅταν π.χ. ὀρίζει ἀυθαίρετα ὤρες, περίοδο καὶ ὕλικὸ διδασκαλίας στὸ μάθημά του, καὶ ὑποχρεώνει τὸ φοιτητὴ νὰ τὸ παρακολουθῇ καὶ νὰ ἐξετάζεται σ' αὐτό, χωρὶς νὰ λογαριάσῃ ἂν ἡ συμβολὴ τοῦ μαθήματος ἐπιτρέπῃ τέτοια ἔκταση καὶ ὑποχρέωση, ἢ ὅταν ἀνέχεται ὁμοια ἀυθαίρεσια ἀπὸ ἄλλους· ἢ ὅταν γιὰ λόγους προσωπικοῦς προτείνῃ ἔδρες περιττὲς καὶ κἀνὴ ὑποχρεωτικὴ γιὰ τὸ φοιτητὴ τὴν ἀκρόαση κι ἐξέταση στὰ μαθήματά τους, ἢ ὅταν ἀδιαφορώντας ψηφίζῃ παρόμοιες προτάσεις συναδέλφων του κτλ. κτλ. Τέτοια ἀδιαφορία δημιουργεῖ περιβάλλον ὅπου μποροῦν νὰ προβάλλουν καὶ ἄλλες χειρότερες ἐκδηλώσεις, καὶ ἀναποδογυρίζει τὴ σωστὴ σχέση ἀνάμεσα σὲ φοιτητὲς καὶ προσωπικὸ· σκοπὸς δηλαδὴ γίνεται τὸ πανεπιστήμιο καὶ οἱ καθηγητὲς του καὶ ὄχι ἡ μόρφωση τῶν φοιτητῶν· αὐτοὶ καταντοῦν μέσα μόνον γιὰ τὸ σκοπὸ καὶ τὴ συντήρησή του.

Ἄλλα προβλήματα σχετικὰ μὲ τὸ προσωπικὸ, καθὼς π.χ. ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς του, ἡ ἱεραρχία του, ἡ φροντίδα γιὰ φυτῶριο νέων καθηγητῶν κτλ., ἢ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα μου καὶ δὲ θὰ τὰ ἐξετάσω, ἢ θὰ τὰ ἰδοῦμε στὴν ἐφαρμογὴ, στὸ τέλος τῆς μελέτης αὐτῆς. Ἐδῶ μόνο δυὸ λόγια ἀκόμα γιὰ τὸ κύριο σημεῖο: Παντοῦ ἀναγνωρίζουν ὅτι τὸ προσωπικὸ εἶναι βασικὸς ὄρος γιὰ νὰ πετύχῃ τὸ πανεπιστημιακὸ ἔργο, καὶ φροντίζουν νὰ μπαίνουν στὰ πανεπιστήμια οἱ καλύτεροι ἐπιστήμονες ἐνὸς τόπου. Τὴν πιὸ βαριὰ εὐθὺνη γι' αὐτὸ τὴν ἔχουν συνήθως οἱ σχολές, ἀλλὰ καὶ ἡ Πολιτεία κάθε ἄλλο παρὰ ἀνεύθυνη εἶναι.

Α. ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ

